

BARTÓK-KUTATÁS

VIKÁRIUS LÁSZLÓ

Gyűjteménygondozás és kutatás a budapesti Bartók Archívumban*

Bartók elsőszülött fia, ifjabb Bartók Béla, aki a kutatás számára múlhatatlan érdeket szerzett apja életrajzának adatolása terén, egyik alapvető dokumentatív kötetét a Zeneműkiadó nagy zeneszerzőknek szentelt sorozata számára írta *Apám életének krónikája* címmel.¹ A szakember számára nélkülözhetetlen munka kezdetben különös benyomást kelthet abban, aki mit sem sejtve veszi kézbe. A „napról-napra” sorozatnak megfelelően kronologikusan elrendezett, naplószerű adattárban zene-történetileg jelentős dátumok és látszólag jelentéktelen események sorjáznak egymás után. Ha például véletlenszerűen felütjük az 1908-as évnél, egymás mellett találjuk a Geyer Stefi hegedűművésznőnek ajánlott fiatalkori hegedűverseny befejezéséről szóló híradást (február 5.), egy bécsi műkereskedésben történt vásárlás említését (február 8.), valamint egy szabószámla rendezésének tényét (február 10.). A három adat közül a sokáig csupán a *Két portréba* átmentett nyitótételből ismert, majd a hegedűművész halálát követően eredeti formájában bemutatott és közreadott „posztumusz”, illetve „korai” Hegedűverseny befejezése zenetörténeti jelentőségű dátum, míg a szabószámla kiegyenlítése hétköznapi esemény. A jelentéktelennek tűnő mondat azonban, mely szerint Bartók „Bécsben az Artaria műkereskedésben, 130,50 K értékben művészi képmásolatokat vásárol [...] és egy Beethoven-

* Előadásként elhangzott a „Megőrzés – Kutatás – Megosztás” konferencián 2013. január 17-én, az MTA BTK Zenetudományi Intézetben. E tanulmány során számos belső használatra szolgáló segédanyagot (katalógusokat, jegyzékeket, táblázatokat) említek, melyeknek elkészülte a Bartók Archívum korábbi és jelenlegi munkatársainak áldozatos munkájával, olykor részben vagy egészében külső megbízással készült. E helyt általában nem adom meg, kik dolgoztak egy-egy jegyzéken, vagy valamely anyagféleség rendezésén és a katalogizálás, dokumentumok és segédanyagok digitalizálásán.

¹ Ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája* (Budapest: Zeneműkiadó, 1981; 2. kiad. Helikon, 2006). (A továbbiakban a 2. kiadás oldalszámaira hivatkozom.) A kötet ugyancsak hozzáférhető digitális, kereshető formában CD-ROM-on, lásd *Bartók Béla élete – levelei tükrében, Bartók Béla levelei*, szerk. Demény János, *Bartók Béla családi levelei*, szerk. ifj. Bartók Béla és Gombocz Adrienne, ifj. Bartók Béla, *Apám életének krónikája* összegyűjtött digitális kiadása, szerk. Pávai István és Vikárius László (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet – Hagyományok Háza, 2007).

1. faksimile. A korai hegedűverseny egyik szólammásolata (BA-N: 4131/c) szerzői bejegyzésekkel

portrét”,² a figyelmes és érzékeny olvasó számára valójában az alkotói út fontos mozzanatát jelzi. A Zeneakadémia 1907 novemberében Budapestre költözött ifjú zongoratanára rendezkedik be otthonában,³ egyúttal a magánélet egyik nagy – talán legnagyobb – érzelmi válságán igyekszik úrrá lenni. Aminek sűrűségéből és intenzitásából őriz valamit egy efféle krónika éppúgy, mint az archívum, mely egyetlen korszakos jelentőségüként számon tartott személy életének és munkásságának állít emléket. Így mintegy a könyv lapjai folytatódnak a zeneszerző magyarországi hagyatékából fia által letétbe helyezett dokumentumok őrzőhelyén, melynek gyűjteménye egyúttal a munka egyik fő forrásául is szolgált. Hegedűművészek zarándokolnak az Archívumba, hogy kezükbe vehessék a korai Hegedűverseny egyik itt őrzött, fontos kéziratát, mely a kiadott változattól eltérő szerzői utasításokat tartalmaz (például a vibrálás nélküli különleges játékmódot a II. tétel kezdetén, lásd 1. faksimile).⁴

² I.m., 99.

³ Ugyancsak nélkülözhetetlen kézikönyv ifj. Bartók Béla másik dokumentatív kötete, *Bartók Béla műhelyében* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982), melyben többek között Bartók lakóhelyeit és lakásait külön fejezet ismerteti, majd tekinti át táblázatos formában, lásd 61–82.

⁴ Lásd Isabelle Faust hegedűművésznő friss felvételét a korai hegedűversenyből, *Béla Bartók, Violin Concertos 1 & 2*, Isabelle Faust (violin), Daniel Harding (cond.), Swedish Radio Orchestra, Harmonia Mundi, HMC 902146.

Egy archívum – jellegéből fakadóan – elvárható és nem várt, akár furcsa, esetleg jelentéktelennek látszó dokumentumok gyűjtőhelye. Az előbbi csoportba sorolhatjuk mindenekelőtt a zenei kéziratokat, az utóbbiak közé pedig a számlákat. Természetesen a számlák sem egyformán irrelevánsak a kutatás számára. Ha szabószámla helyett egy könyv- és zeneműszámlát veszünk példaként, nem kétséges, hogy az élet hétköznapi eseményeinek megismerése mellett a szellemi portréhoz, a zeneszerzői úthoz és a tudós pályaképehez egyaránt páratlan tájékozódási pontokat találhatunk az azon szereplő adatok közt.⁵ Az 1909. március 23-án két tétel híján kiegyenlített, nyilvánvalóan „retrospektív”, összefoglaló számlán (2.a–b fakszimile) Ady-kötet, Flaubert-mű, a *Háború és béke* francia fordítása, majd Schönberg 1. kvartettje és Debussy *Children's Cornere* mellett ott látjuk például Kuhač nagy horvát népdalgyűjteményét is.⁶ Ezek a könyvek és kották maguk is részei a hagyatéknak. Kuhač gyűjteménye, számos további népzeneudományi kiadvánnyal együtt Bartók sajátkezű, részletes elemző jegyzeteit is őrzi.⁷ A bejegyzések közt évtizedekkel későbbiek is lehetnek. A számlákon megjelenő szomszédnépi gyűjtemények beszerzése azonban szorosan összefügg azzal a nagy kutatási lendülettel, melynek egyik első fontos állomása az 1907. évi nyári gyűjtőút Csík megyében, Bartók ekkor ismerte fel a pentaton hangsor jelentőségét, amit egyik Geyer Steffihez írott levele⁸ éppúgy dokumentál, mint a pentaton skála egyik korai népzenei gyűjtőfüzetben található följegyzése (3. fakszimile). E gyűjtőút alatt Bartókot többek között éppen a Hegedűverseny komponálása foglalkoztatta.

A Bartók Archívum állománya szeszélyes gazdagságával csábítja a kutatót. A kutató pedig gyakran szeretne a legeldugottabb adatokhoz és forrásokhoz is hozzáférni. Amit

⁵ A számlák számos esetben segítenek annak meghatározásában, mikor ismerhetett meg Bartók bizonyos zeneműveket, vagy mikor szerzett be valamiből saját példányt. E számlák nyújtotta ismereteket kamatoztatta Lampert Vera Bartók kortárszenei kottatárának vizsgálatokor, vagy Wilhelm András Bartók és Debussy kapcsolatának ismertetésekor. Lásd Lampert Vera, „Zeitgenössische Musik in Bartóks Notensammlung”, in *Documenta Bartókiana* 5, hg. László Somfai (Mainz: B. Schotts Söhne, 1977), 142–168, valamint Wilhelm András, „Bartók találkozása Debussyval”, in *Zenatudományi Dolgozatok 1978*, szerk. Berlász Melinda, Domokos Mária (Budapest: MTA Zenatudományi Intézet, 1978), 107–112.

⁶ Bartók fennmaradt könyv- és kottatárának csak egy része tanulmányozható a budapesti Bartók Archívumban. Mind a könyvek, mind a kották igen jelentős része változatlanul a jogörökösök saját gyűjteményében található. Tanulmányozási céllal, vagy kiállításra azonban a Bartók Archívum többször is kölcsönözhetett fontos dokumentumokat, így például Debussy műveinek azt a kolligátumát, melyben többek között a *Children's Cornere*nek a számlán szereplő példánya fennmaradt, Vásárhelyi Gábor szíves segítségével és hozzájárulásával szerepelhetett a 2010-ben megrendezett „Bartók és Kodály – anno 1910” kiállításon az MTA Zenatudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában. Lásd *Bartók és Kodály / Bartók and Kodály – Anno 1910*, kiállítási katalógus / An Exhibition Catalogue, a szöveget írta és szerk. Vikárius László és Baranyi Anna (Budapest: MTA Zenatudományi Intézet – Timp Kiadó, 2010), 18–19.

⁷ Lásd ehhez tanulmányom, „Béla Bartók Studying Kuhač's Collection”, in *Franjo Ksaver Kuhač (1834–1911): Musical Histrography and Identity*, eds. Vjera Katalinić, Stanislav Tuksar (Zagreb: Croatian Musicological Society, 2013), 103–120.

⁸ *Béla Bartók: Briefe an Stefi Geyer* (Basel: Paul Sacher Stiftung, 1979), 1907. július 14-én kelt levél.

Utánvélt

kor. fill.

Budapest, 1910. 9. 17. 1910.

ROZSNYAI KÁROLY *ZENEMÉL *
*ARTISTÁK *
*INDOYA * antológiája, könyv- és zeneműkritikái * INOYER *
Budapest, IV., Múzeum-körút 13. szám (a lélektanilag nem sztemben)

Ms. Bartók. Bela zeneekad tanár, unat.
Budapest

HEITENŐ HÍDAPSTEN	Kor.	III.	Kor.	III.
1. Maeterlinck, Monna Janna	228			
1. Joyce, Ulysses	4			
1. Theatre, Tr.	12			
1. Spilaut, Eugene, actor	540			
1. Maiber, St. Antoine	4			
1. Allan, Ouis, Etoria	12			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	1120			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	12			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	11			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	360			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	720			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	4320			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	864			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	1296			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	324			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	432			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	576			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	216			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	432			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	240			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	150			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	1248			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	4			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	370			
1. Pevenske, Perry, Tr. po. 2-3.	640			
	19920			

HEITENŐ HÍDAPSTEN

Kor.	III.	Kor.	III.
19920			
216			
576			
- 10			
216			
324			
432			
240			
240			
450			
144			
240			
8			
16			
12			
360			
912			
1440			
4			
360			
3			
160			
4			
15			
3362			

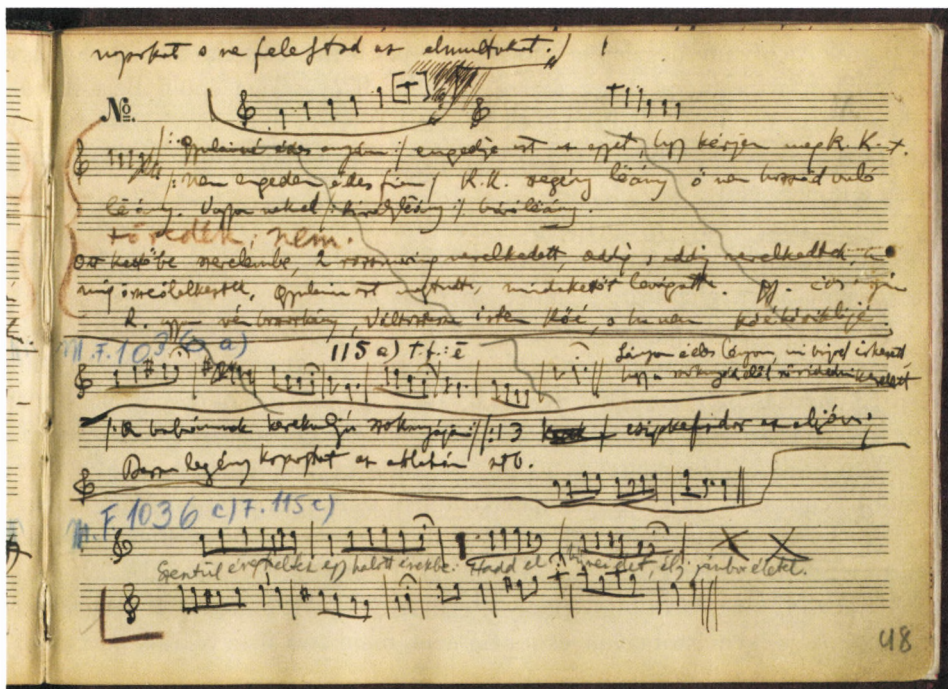
Ms. Bartók. Bela zeneekad tanár, unat.
Budapest

1910. 9. 17. 1910.

ROZSNYAI KÁROLY *ZENEMÉL *
*ARTISTÁK *
*INDOYA * antológiája, könyv- és zeneműkritikái * INOYER *
Budapest, IV., Múzeum-körút 13. szám (a lélektanilag nem sztemben)

Ms. Bartók. Bela zeneekad tanár, unat.
Budapest

2. fakszimile. A Rozsnyai Zeneműbolt 1909. III. 22-i számlája (BA-N: 2256)

3. fakszimile. „V. m.” (= 5. magyar, korábbi bejegyzés szerint „I. Csik”) jelzésű népdallejegyző füzet (BH: I/99), fol. 48

kezébe vesz, azt „önös” (kutatói) céljaira igyekszik kamatoztatni. Egy gyűjtemény kezelője, legyen az könyvtáros, levéltáros, archivárius vagy kurátor, mindenekelőtt a rábízott dokumentumok épségéért és megőrzéséért, illetve megtalálhatóságáért felel; általában nem lehet fő célja az egyes dokumentumok beható tartalmi vizsgálata. Ráadásul gondjaira lehetnek bízva bizalmasan kezelendő, a nyilvánosságtól, külső kutatótól megóvandó dokumentumok is. Úgy is mondhatjuk, hogy a könyvtáros számára elsődleges a gyűjtemény, melynek egyes darabjait az egész alárendelt elemének látja (minél érintetlenebbek az egyes dokumentumok, annál jobb), míg a kutató számára elsődleges az egyes dokumentum, olykor annak is csak bizonyos részlete vagy tulajdonsága. Míg a gyűjtemény anyagának rendezésében sokszor külsődleges jellemzők (például dokumentumtípus, méret) játszanak meghatározó szerepet, addig a kutató gyakran éppen a rendezett anyag rendjével ellentétes elvek szerint terjeszti ki érdeklődését újabb és újabb dokumentumokra (egy számla alapján a könyv- és kottatár, majd esetleg a népzenei gyűjtőfüzet, vagyis egy zenei kézirat izgatja). A két attitűd általában ellentétesnek mondható: az elszánt kutató és a gyűjtemény hűséges őre könnyen válik ellenérdekeltté. A Bartók Archívum megalapítói mégis a kutatóra bízták mind az értékes források rendezését és őrzését, mind pedig a föltárást és kutatást.

A Bartók Béla magyarországi hagyatékának megőrzésére és feltárására létrehozott Bartók Archívum megalapításakor – 1961-ben – már évek óta formálódott egy másik rokon gyűjtemény, a zeneszerző amerikai hagyatékára épülő Béla Bartók Archives New Yorkban.⁹ Habár ennek kezdetei 1953-ra nyúlnak vissza, csak egy évtizeddel később, 1963-ban, a budapesti gyűjtemény létrejötte után nyithatta meg kapuit a kutatás előtt.¹⁰

Ahogy a New York-i gyűjteményt Bartók megbízásából személyes jogi tanácsadója és hagyatéki végrehajtója, Bátor Viktor kezelte, a budapesti gyűjtemény létrehozásánál is meghatározó szerepet játszottak a komponista személyes ismerősei. Az ifjabb Bartók Bélára maradt kéziratokat mindenekelőtt Kodály Zoltán tanácsára a Szabolcsi Bence vezetése alatt frissen alapított intézetben Denijs Dille vehette gondozásába.¹¹ Az akkor már Magyarországon tartózkodó belga pap-tanár Dille kapcsolatban állt Bartókkal a zeneszerző utolsó Európában töltött éveiben. 1937-ben brüsszeli hangversenye alkalmából interjút készített vele, majd a zeneszerzőről flamandul írt monográfiájának műjegyzékét is átnézte a komponistával.¹² Az Archívum megnyitását – akárcsak a New York-i gyűjteményét – éveken át tartó rendező munka előzte meg. Ugyanakkor a Bartók-forrásoknak a két gyűjtemény közötti megosztottsága éppoly meghatározó volt, mint viszonylagos koncentrációjuk az egymástól távoli, és sokáig nem, majd csak igen vékony kommunikációs csatornákon át érintkező két archívumban.

A hagyaték két részének eredendő megosztása a két gyűjteményben, valamint ezek egymás közötti aránya és a másutt (közgyűjteményben, magántulajdonban) található források becsült mennyisége a legjobban Somfai László 1996-ban Amerikában, majd 2000-ben itthon megjelent könyve egyik ábrájának átalakításával szemléltethető (*1. ábra*).¹³ Az átalakítást az teszi szükségessé, hogy a korábbi állapotokhoz képest megváltozott Bartók Péter magángyűjteményének (a korábbi New York Béla Bartók Archives anyagának) őrzési helye: legnagyobb része letéti anyagként a 20–21. századi zenei kéziratok legnagyobb és legértékesebb gyűjteményébe,

⁹ A New York-i Bartók Archívum történetéről Victor Bator bevezetéssel ellátott katalógusa tájékoztat, *The Béla Bartók Archives: History and Catalogue* (New York: Bartók Archives Publication, 1963). Bátorról újabban lásd Carl Leafstedt, „Rediscovering Victor Bator, Founder of the New York Bartók Archives”, *Studia Musicologica* 53 (2012/1–3), 349–372. Az intézmény történetéhez lásd még Elliott Antokoletz, „The New York Bartók Archives: Genesis and History”, *uo.*, 341–348.

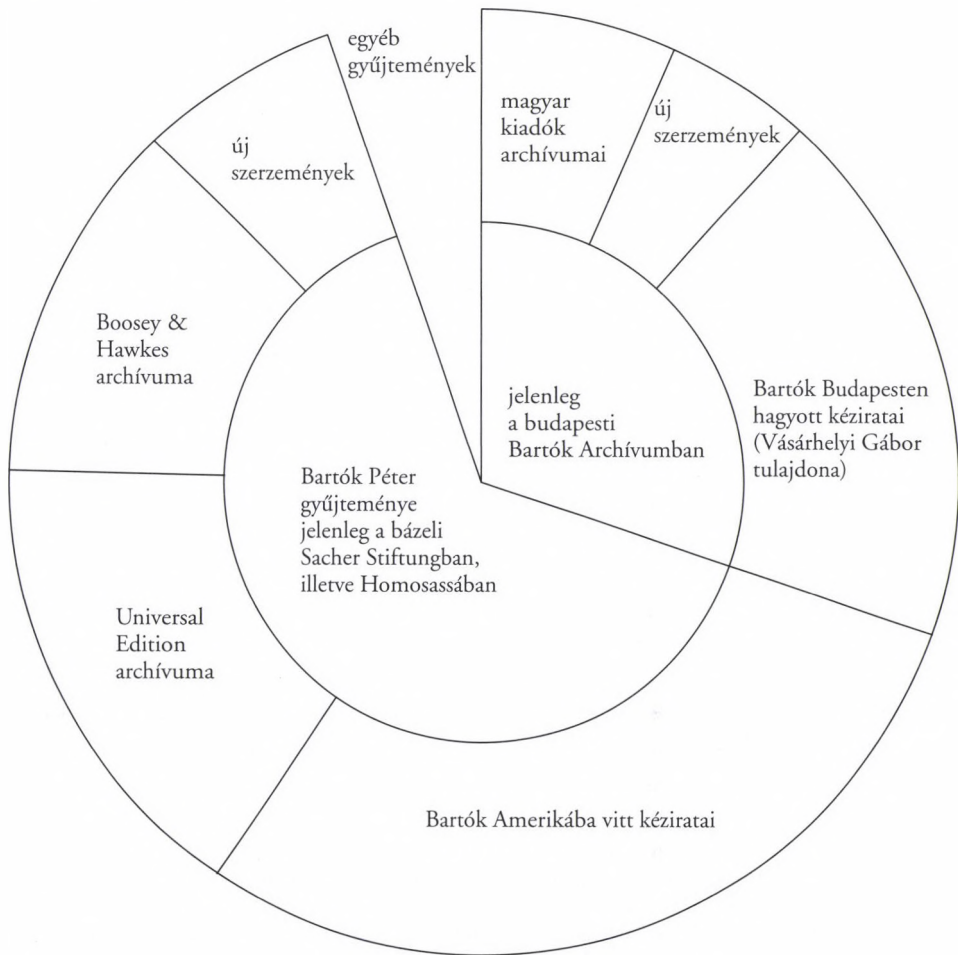
¹⁰ Megjegyzendő, hogy egy 1953-ban megjelent amerikai kéziratjegyzékben, Otto Albrecht *A Census of Autograph Music Manuscripts of European Composers in American Libraries* című kézikönyvében, még „Estate of Béla Bartók” megjelöléssel utalnak az amerikai hagyaték őrzési helyére.

¹¹ A Bartók Archívumot, mint tudományos kutatóhelyet egy magyar–angol, illetve német–orosz nyelven megjelent brosúra ismertette először a nyilvánosság előtt: *Bartók Archívum* (Budapest: [Bartók Archívum], 1964). A szerzőmegjelölés nélküli brosúra felelős kiadójaként Szabolcsi Bencét, az Archívum igazgatóját nevezi meg.

¹² Denijs Dilléről lásd Yves Lenoir, „Introduction”, *Archives Béla Bartók de Belgique Fonds Denijs Dille: Exposition organisée à la Bibliothèque royale de Belgique du 3 août au 14 septembre 2002*, ed. Y. Lenoir (Brussels: Bibliothèque royale, 2002), 7–10.

¹³ Vö. Somfai László, *Bartók kompozíciós módszere* (Budapest: Akkord, 2000), 28.

1. ábra. Bartók kompozíció-kéziratainak gyűjtőhely szerinti megoszlása

a bázeli Paul-Sacher-Stiftungba került.¹⁴ Bővült ugyanakkor a budapesti Archivum anyaga: 2006-ban ifj. Bartók Béla gyűjteményéből jogutódja, Vásárhelyi Gábor egy kisebb, de igen értékes – zenei kéziratokat, valamint kiadott művek szerzői javító példányait (*Handexemplar*) tartalmazó – forrásegyüttessel egészítette ki a letétet; emellett értékes dokumentumok, s jelentős fotógyűjtemény érkezett Pásztory Ditta hagyatékából Voit Krisztina letéti anyagaként.¹⁵

¹⁴ Lásd honlapját: <http://www.paul-sacher-stiftung.ch/de/home.html>

¹⁵ Az Archivum alapját képező Bartók Hagyaték teljes anyagát a „Bartók Hagyaték: Leíró jegyzék, az 1967. XII. 31-i állapotról” című belső használatú, számos kiegészítő lapot és az utólagos revíziók bejegyzéseit tartalmazó bekötött jegyzék rögzíti. Ennek 1995. január 31. dátummal készült

Döntően módosul a kép, ha nem az eredeti kéziratok őrzési helye alapján, hanem hozzáférhetőségük szempontjából nézzük a budapesti gyűjteményt, hiszen a külső gyűjteményekben lévő ismert zenei, kompozíciós források itt szinte hiánytalanul hozzáférhetőek másolat formájában. A legfontosabb gyűjtemény, a Bartók Péter tulajdonában lévő zeneszerzői kéziratok és levelek kiváló másolatai az ő ajánlékaként kerültek az Archívum gyűjteményébe.¹⁶ Számolni lehet ugyanakkor lappangó vagy teljességgel ismeretlen kéziratok felbukkanásával, ahogy az előző években is sikerült újabb primer kompozíciós forrásokat föl kutatnunk, illetve addig ismeretlen kéziratok feltűnéséről értesülhettünk.¹⁷

Az Archívum eredeti anyagának¹⁸ alapvető rendje mind a mai napig a Dille időszakában kialakult szerkezetet őrzi, de anyaga – mindenekelőtt a másolatok révén – mára megsokszorozódott. Az amerikai hagyaték másolatai önálló gyűjteményi egységet képeznek. A gyűjteménygondozás számtalan részfeladatával – mint a dokumentumok földterítése és megszerzése az állományba vétel, katalogizálás, esetleges restaurálás, tárolás vagy leltározás – itt nem foglalkozom. A dokumentumok tudományos nyilvántartásának, földolgozásának és közrebecsítésének aktuális kérdéseit azonban érdemes itt néhány forrástípusnál röviden megvizsgálnunk.

A legfontosabb források természetesen a kompozíció-kéziratok. Somfai László említett monográfiájának megjelenése óta az abban helyet kapott jegyzék („A művek és elsődleges források jegyzéke”) adja a legjobb áttekintést a kéziratokról; a rendszeresen aktualizált jegyzék jelenleg az Archívum honlapján is megtalálható.¹⁹ A fiatalkori művek kézíratairól részletes leírást Dille katalógusa ad.²⁰ Más művek

---

egy aktualizált változata „Leltár: ifjabb Bartók Béla letéti anyaga a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete Bartók Archívumában. Leíró jegyzék” címmel. A Bölcsészettudományi Kutatóközpont létrehozása után újabb aktualizálásra került e revideált jegyzék immár digitalizált másolata további kiegészítésekkel: „Leltár. Bartók Hagyaték. A magyarországi Bartók Hagyaték Vásárhelyi Gábor tulajdonában lévő dokumentumainak letéti anyaga (eredetileg ifj. Bartók Béla letéti anyaga) a Magyar Tudományos Akadémiai Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi intézet Bartók Archívumában. Leíró jegyzék, megállapodások, mellékletek” címmel.

¹⁶ Előbb 1988-ban érkeztek meg az egykori New York-i Bartók Archívum anyagának fekete-fehér fotómásolatai, majd 2001-ben az budapesti gyűjteménybe bekerültek a zenei kéziratok és levelek eredeti méretű színes fénymásolatai is.

¹⁷ Példaképpen említhető *A csodálatos mandarin* sokáig lappangó, az Universal Edition archívumában fennmaradt kétkézes autográf zongorakivonata, valamint további értékes források a pantomim későbbi kiadásának történetéhez, vagy a *Négy zenekari darab* nagyrészt Ziegler Mártától származó négykezes leírása, mely egy 2009-es aukción került elő a karmester Walther Straram hagyatékából. A kéziratot a Sacher Stiftung vásárolta meg, s tette a kutatás számára hozzáférhetővé.

¹⁸ A gyűjtemény alapvető részei, illetve dokumentumtípusai: kompozíciós források; népzene-tudományi munka forrásai; írások forrásai; levelezés; egyéb kéziratok; könyvtár; kottatár; koncertműsorok; fotók (az Archívum saját gyűjteménye, valamint Pásztory Ditta hagyatéka); dokumentum-részleg.

¹⁹ Lásd a Bartók Archívum honlapján (Bartók zeneművei, kéziratok): http://www.zti.hu/bartok/ba_hu_06_m.htm?0301

²⁰ Denijs Dille, *Thematisches Verzeichnis der Jugendwerke Béla Bartóks. 1890–1904* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

esetében csak az a kiadatlan, számos elkészült fejezete ellenére befejezetlenül maradt, és mára sok részletében elavult jegyzék ad kimerítő tájékoztatást, amelyet Waldbauer Iván készített az egykori New York-i Bartók Archívumban.²¹ Az egyes források elhelyezéséről az Archívum gyűjteményében belső nyilvántartás²² tájékoztat, amelyet az Archívum tudományos dolgozói kezelnek.

A zenei kéziratok közé soroljuk a népzene gyűjtéshez és a népzene tudományi munkákhoz tartozó kéziratokat is. A dallam- és szöveg-lejegyző füzetektől a támlapokon (elsősorban a korai román támlapokon, valamint arab és török támlapmásokon) át egyes munkák, így *A magyar népdal*, a máramarosi román népzene (*Voksmusik der Rumänen von Maramureş*) és a kolinda-gyűjtemény (*Melodien der rumänischen Colinde*) anyagáig különféle forrásokat őriz az Archívum.

A tudományos munkák között különösen gyakran találunk Bartók által újra felhasznált dokumentumokat. Így gyakran előfordul, hogy a népzene tudományi munkához felhasznált jegyzetpapír eredetileg egy máshová sorolandó dokumentum, például egy – akár más gyűjtésbe tartozó, s bizonyos ponton túlhaladottá vált, ám történetileg értékes – népzenei támlapmások, vagy – igen gyakran – Bartók által kapott levél, levéltöredék. A máramarosi román gyűjtésről írt monográfia első változatának előkészítéséhez tartozó jegyzetlap például Székely Aladár fényképész levelének második lapjára íródott (lásd *4.a, b faksimile*).²³

Érdekes a rendszerezés, katalogizálás példájaként egy elvileg homogén dokumentumtípust, Bartók levelezését megemlítenünk. A levelek eleve két csoportra oszthatók, a zeneszerző által írt és a hozzá írt levelekre. (Ezen kívül számolhatunk egyéb „Bartók vonatkozású” levelekkel is.) A két nagy csoport a Bartók Archívumban alapvetően két, elkülönítve és eltérő rendben tárolt egységet képez. Bartók leveleit kronologikus rendben őrizzük, míg a hozzá írt leveleket a levélírók névsora szerint rendezzük. Ha tehát Bartók egy vagy több személlyel folytatott levelezését akarjuk tanulmányozni, akkor a hozzá írt leveleket levélírók szerint rendezve, kényelmesen együtt tanulmányozható formában találjuk, a zeneszerző saját leveleit azonban katalógus segítségével egyenként kell kikeresnünk. Ha viszont egy időszakot vizsgálunk, a zeneszerző saját leveleinek kronológiai rendje van segítségünkre,

²¹ A Bartók Archívumban gépirat fénymásolataként őrizzük e fontos műjegyzéket, mely címlapja szerint [Ivan Waldbauer,] *Thematic Catalogue of Bartók Works: Darft No. 3*, belső címlapja szerint pedig: *Bartók: A Thematic and Bibliographic Catalog of His Musical Works (1903–1945)*. A különböző műjegyzékekről lásd Somfai, „Problems of the Chronological Organization of the Béla Bartók Thematic Index in Preparation”, *Studia Musicologica*, 34 (1992/3–4), 345–366 (ide: 345–346).

²² A sokáig nyomtatott füzet formájában kezelt jegyzéket ma már word file formájában használjuk.

²³ E levéltöredék, illetve a másodlagos felhasználás behatárolható időpontja is megerősíti Székely Bartók-portréjának datálását 1913 késő nyarára, kora őszére. Lásd erről tanulmányom: „Két ajándék – Bartóktól: Adalékok a zeneszerző portréjához”, in *Részletek az egészhez: Tanulmányok a 19. és 20. század magyar zenéjéről. Emlékkönyv a 80 éves Bónis Ferenc tiszteletére*, szerk. Ittész Mihály (Budapest: Argumentum – Kodály Archívum, 2012), 220–231 (ide: 228–229). Erről az érdekes, jellegzetesen többfunkciós dokumentumról nem jelent meg reprodukció a tanulmányban, mivel nem tartozott annak fő témájához.

ám az adott időszakban kapott leveleket már külön-külön kell összegyűjtenünk. Ugyanakkor mindkét gyűjteményben jó tájékozódást kínálnak a sok szempontú katalógusok: Bartók leveleit címzettek szerint rendezve, a hozzá írt leveleket pedig kronologikus rendben is listázza egy-egy cédulakatalógus.

Az Archívum saját levélgűjteményének egyik sajátossága, hogy eredetit és másolatokat (fotó, fénymásolat, gép- vagy kézírásos másolat) vegyesen tartalmaz. A legújabb beszerzések esetén azonban már törekedtünk arra, hogy az egy csoportban beérkezett dokumentumok – a proveniencia elve alapján – együtt maradjanak. Ilyen csoportokat alkotnak az egykori Szathmáry-gyűjteményből aukcióra került levelek, vagy Bartók több levele az Arányi testvérekhez.²⁴ A letétként beérkező dokumentumokat természetesen nem soroljuk be a korábbi rend szerint, legföljebb egyfajta belső rend kialakítására törekszünk.²⁵ Az újabb dokumentumokról cédulakatalógus már nem készül, ezek feldolgozásának problémáját egyéb kiegészítő gyűjteményi egységek feldolgozásával kapcsoltuk össze. A legfontosabb kiegészítés az amerikai Bartók-hagyaték teljes levélgűjteményének évtizedekkel az alapítás után beérkezett másolati anyaga, melyben ugyancsak eredeti dokumentumok keverednek különféle kópiákkal. E több ezer levél-fénymásolat bedolgozása a Bartók Archívum hagyományos rendjébe föl sem merült. További kiegészítőnek tekinthetők mindenekelőtt a publikált Bartók-levelek: a Demény János, illetve ifj. Bartók Béla által szerkesztett két gyűjteményes kötet, melyek egymás anyagát és az Archívum saját gyűjteményét csak kis részben fedik, valamint számos elszórt publikáció, melyek olykor, de távolról sem mindig a gyűjtemény anyagára épülnek, s melyek egységes nyilvántartásáról ugyancsak gondoskodni kellett.

A számítástechnika kiváló lehetőséget biztosít a sok gyűjteményi egység áttekinthetőségére és közös kezelésére. Egyrészt jelentős mennyiségű levél került begépelésre kereshető szöveggént különböző gyűjteményi egységekből, például Bartók és kiadóinak levelezéséből. E szövegtárak esetenként már egyesítik és rendezik a különféle formában és gyűjteményi egységben található, tartalmilag összetartozó leveleket. Másrészt digitalizáltuk a két említett gyűjteményes levélkötet teljes anyagát, s tovább folytatjuk a többi levelezés-kötet (például a részben eredeti idegen nyelvű szövegeket közreadó német és angol kötetek) digitalizálását és szövegfelismerteté-

²⁴ E közel egymás után idekerült és részben – az Arányi-levelezés révén – tartalmilag is összefüggő két levélcsoport együtt került közreadásra, lásd Gombocz Adrienne – Vikárius László, „Twenty-Five Bartók Letters to the Arányi Sisters, Wilhelmine Creel and Other Correspondents. Recently Acquired Autograph Letters in the Budapest Bartók Archives”, *Studia Musicologica* 43 (2002/1–2), 151–204.

²⁵ Egységes és rendezett, jegyzékkel ellátott anyagként vette át az Archívum Bartók és magyar kiadói levelezésének jelentős gyűjteményét, mint az Editio Musica Budapest letéti anyagát. 2013-ban érkezett a hegedűművész Waldbauer Imre fia, Waldbauer Iván hagyatéka a zenetörténet-szövegének ajándékként. Hasonló önálló egységet képvisel a Vásárhelyi Gábor által keresztapja, ifj. Bartók Béla gyűjteményéből 2006-ban átadott, nagyrészt megjelent kották javító példányait, de zenei kéziratokat (így a gyermekkori zongoradarabok Bartók édesanyja által tisztázott kézíratait), könyvkorrektúrákat is tartalmazó dokumentum együttese.

sét. Harmadrészt folyamatos fejlesztés alatt áll egy egyszerű excel-tábla, melyben nemcsak a saját gyűjteményünk állományát és a legkülönbözőbb helyeken publikált leveleket, hanem az aukciós katalógusokban felbukkanó levelemlítéseket is egyetlen egységes, kereshető és különböző szempontok szerint átalakítható rendszerben tudjuk nyilvántartani.²⁶

A rendezés, anyagkezelés további új lehetőségét próbálhattuk ki a két publikált Bartók-levelezéskötet integrált digitális közreadásának készítésekor.²⁷ Ennek elsődleges rendje szigorúan kronologikus, melyben a levelek egy évekre, majd hónapokra és napokra lenyitható „idő-fa” mentén rendeződnek el. Ugyanakkor a teljes kötetekben publikált levelezés szövegében névre, szóra, szótöredékre lehet keresni. A CD-ROM emellett az eredeti kiadványok igen részletes mutatóit is egyesítette. Ennek mintáját is figyelembe véve tervezzük a levelek teljességre törekvő digitális kataszterének olyan módon történő kibővítését, hogy magában a táblázatban az adott dokumentum adataihoz annak valamennyi hozzáférhető egyéb megjelenésformáját (eredeti levél faksimiléje, levél eredeti nyelvű közreadása, közreadás fordításban, eredeti híján levélkópia, szöveg híján említés stb.) hozzárendeljük. Egy ilyen táblázat a dokumentumok sok szempontú keresését, rendezését és közvetlen tanulmányozását tenné lehetővé.

Másik példaként említhetők Bartók írásai. Ezek gyűjtését és közreadását Szöllösy András kezdte meg még az 1940-es években, Demény János levélkutatásaival párhuzamosan és jóval az Archívum létrejötte előtt.²⁸ A Bartók-írások máig nélkülözhetetlen és mintaszerű szövegkritikai igényességgel gondozott közreadásainak előkészítése során Szöllösy egyáltalán nem támaszkodhatott szerzői kéziratokra, annak ellenére, hogy az 1967-ben napvilágot látott monumentális *Bartók Béla Összegyűjtött írásai*²⁹ elkészültekor már működött az Archívum. Szöllösy kiadásai így a publikált szövegváltozatok széleskörű feltárásán alapulnak. Az Archívum által megindított Bartók Béla Írásai sorozatot az hívta életre, hogy a Pásztory Dittánál őrzött kéziratok a Bartók Archívumba kerültek. A mintának számító első kritikai közreadás – Dille közlései után – Somfai László szerkesztésében jelent meg a kutatóhely saját német nyelvű kiadványsorozata, a *Documenta Bartókiana* 5. kötetében.³⁰ A kéziratokban található szerzői javításo-

²⁶ A levelek táblázatos katasztere jelenleg a következő adatokat rögzíti: levélíró, címzett, dátum (formalizálva), elhelyezés, illetve gyűjteményi egység jelzettel, megjegyzés, valamint megjelenésre vonatkozó adatok. A korábbi jegyzékeket (katalóguscédulák, az amerikai gyűjtemény levéljegyzékei) többek között további kiegészítő információk (például szövegkezdet és záradék, tartalom meghatározás) teszik a kutatómunka számára továbbra is nélkülözhetetlenné.

²⁷ *Bartók Béla élete – levelei tükrében*, CD-ROM (lásd 1. jegyzet).

²⁸ *Bartók Béla válogatott zenei írásai*, összeáll. Szöllösy András, bev. és jegyz. Szabolcsi Bence (Budapest: Magyar Kórus, 1948).

²⁹ *Bartók Béla Összegyűjtött Írásai* I (Budapest: Zeneműkiadó, 1967). A kötet függeléke teljes részletességgel tárja fel a közölt írások addig ismertté vált összes variáns formáját.

³⁰ László Somfai, „Vierzehn Bartók-Schriften aus den Jahren 1920/21. Aufsätze über die zeitgenössische Musik und Konzertberichte aus Budapest”, in *Documenta Bartókiana*, Heft 5 (Neue Folge), hg. László Somfai (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 15–141.

kat, szövegkihagyásokat Tallián Tibor kamatoztatta először,³¹ s ő jelentette meg az új kritikai sorozat első kötetét is,³² melynek sorozatszerkesztője haláláig Révész Dorrit volt.³³ Mivel e kötetek előkészítése jellemző módon anyaggyűjtéssel, anyagválogatással kezdődik, a már megjelent 3. kötet, valamint az előkészületben lévő 4. kötet³⁴ forrásait – átmeneti jelleggel – nem archivális rendben, hanem a közreadás szerinti rendben tároljuk. E közreadási rendet a források teljes körű digitalizálásánál is figyelembe vettük.³⁵

A gyűjtemény kiválasztott dokumentumainak az archiválistól eltérő, átmeneti rendje alakul még ki kiállítások rendezésekor. A Bartók Archívumban kezdettől nagyon fontos megnyilvánulási, mondhatni „publikálási” formának számít a kiállítás. Egymás után több kiállítást rendeztek a frissen megnyílt Archívumban, mely működése első két évtizedében nagyszámú tárgyi emléket, bútorokat is őrzött. Ezeket a Bartók Emlékház vette át 1981-ben történt megnyitásokor. A következő időszakban készült kiállítások, a két egészen eltérő változatban megrendezett „Bartók műhelyében”, a „Bartók klasszikusokat zongorázik”³⁶ vagy a „Bartókné Pásztor Ditta zongorázik”³⁷ lényegében primer kutatási témákat dolgoztak fel a kiállítás sajátos műfajában. Az utolsó évek kiállításai egyensúlyozni igyekeznek a reprezentatív, pedagógiai célú szemléltetés, és az új, eredeti kutatási eredmények bemutatása között.³⁸

Az archívumi kutatást legjobban a gyűjtemény anyagára épülő publikációk jellemzik. A kutatás iránya, a tárgyválasztás, a közlésmód jól mutatja a korszakok változásait. Dille főművének – összefoglaló jellegű munkái, valamint rendkívül nagyszámú tanulmánya és közleménye³⁹ mellett – Bartók fiatalkori műveiről írott részletes tematikus jegyzéke tekinthető. Ugyancsak az addig ismeretlen fiatalkori életműhöz kapcsolódnak posztumusz közreadásai, az 1903-as *Hegedű-*

³¹ Tallián Tibor, „Bartók-marginália”, in *Zenatudományi Dolgozatok 1979*, szerk. Berlász Melinda, Domokos Mária (Budapest: MTA Zenatudományi Intézet, 1979), 35–46.

³² *Bartók Béla Írásai* 1 (Budapest: Zeneműkiadó, 1989).

³³ Megjelent továbbá a sorozat 5. kötete, *A magyar népdal*, közr. Révész Dorrit (Budapest: Editio Musica, 1990), majd 3. kötete, közr. Lampert Vera, szerk. Révész Dorrit (Budapest: Editio Musica, 1999).

³⁴ A félbemaradt szerkesztői munkát jelenleg az OTKA „Bartók összkiadás” pályázat keretében és támogatásával folytatjuk.

³⁵ Bartók írásainak, a szövegváltozatoknak és a forrásoknak áttekintését belső használatra készült excel-táblázat segíti.

³⁶ Mindhárom Somfai László kiállítása az MTA Zenatudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában. A kiállításokhoz részletes, tudományos igényű katalógusok készültek: *Bartók Béla klasszikusokat zongorázik* (1986), *Bartók műhelyében. Vázlatok, kéziratok, változatok: az alkotómunka dokumentumai* (1987), valamint *Bartók műhelyében: A kompozíciós munka dokumentumai* (1995).

³⁷ Wilhelm András által 1987-ben rendezett kiállítás.

³⁸ Ide sorolható a Tallián Tibor koncepciójára épült „Bartók útján” (2006), majd az Archívum és a Zenetörténeti Múzeum együttműködésében készült „Édes Dittám” (2007), „Bartók és Kodály – anno 1910” (2010), illetve a jelenleg is megtekinthető „A folklorista Bartók” (2012) kiállítás.

³⁹ Dille munkáinak jegyzékét lásd Yves Lenoir, „Bibliographie de Denijs Dille”, *Studia Musicologica* 35 (1993–94/1–3), 7–33.

zongoraszonáta, a *Zongorás kvintett*, a *Kossuth szimfóniai költemény* és további kiadványok. Bartók népzene tudományi munkáinak faksimile sorozata, az *Ethnomusikologische Schriften. Faksimile Nachdrucke* nemcsak reprint kiadványok, hanem minden esetben fontos források közreadásai. Legjelentősebb természetesen a kolinda-gyűjtemény második, szövegeknek szentelt és kéziratban maradt részének közreadása volt e becses néprajzi szövegek német fordításával kiegészítve.⁴⁰ Dille maga is jelentetett meg zenei hasonmás kiadást, s foglalkozott egyes művek szerzői előadásának, illetve hangfelvételeinek kérdésével,⁴¹ ám mindkét kutatási téma az Archívum következő korszakában, Somfai László kutatásai révén vált nemzetközi jelentőségű, úttörő vállalkozássá. Bartók zongora-hangfelvételeinek kommentált összkiadása⁴² egyszerre jelentette a föltáró-földolgozó munka lezárását és további kutatások és vizsgálatok alapjának megteremtését. A Bartók zenéjének minél tökéletesebb akusztikus megvalósulása iránti érdeklődés is szerepet játszott abban, hogy élénk kapcsolat alakult ki az Archívum és az előadó-művészet között. Mindenekelőtt a nagy hangfelvételsorozatok előkészülésében és tudományos gondozásában játszott szerepet kell kiemelnünk.⁴³ Korszakokon átívelő vállalkozásnak tekinthető Lampert Vera munkájának, Bartók népzenei feldolgozásai forrásjegyzékének közreadása több változatban, legújabban hangzó melléklettel ellátva.⁴⁴ A digitális technika tette lehetővé Bartók részben töredékes arab gyűjtésének közreadását.⁴⁵

⁴⁰ Béla Bartók, *Die Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Ethnomusikologische Schriften. Faksimile-Nachdrucke IV, hg. D. Dille (Budapest: Editio Musica, 1968). Ezt követte évekkel később Benjamin Suchoff angol nyelvű kiadása a dallamok mellett a szövegeket is rendszerező kolinda-monográfiából: *Carols and Christmas Songs (Colinde)*, Rumanian Folk Music Vol. 4, ed. Benjamin Suchoff (The Hague: Martinus Nijhoff, 1975).

⁴¹ Néhány tanulmány mellett elsősorban az 1906-os *Magyar népdalok* egyes feldolgozásaiból egy 1928-as lemezfelvételhez készült új változatok közreadása említhető, melyhez Dille figyelembe vette a rendelkezésre álló hangfelvételeket. Lásd *Öt magyar népdal*, közr. Denijs Dille (Budapest: Editio Musica, 1970).

⁴² *A Bartók at the Piano és Bartók Recordings from Private Collections* előbb 1981-ben két lemezalbumban, majd két CD-albumban jelent meg. Az utóbbi Hungaroton, HCD 12326-31 (1991) és HCD12334-37 (1995).

⁴³ Lásd a lemezen, majd digitalizált változatban CD-n is megjelent Bartók sorozatot (*Bartók Complete Edition*, Hungaroton, HCD 31881-909) és a *Bartók Új Sorozatot* (Hungaroton, tervezett számozás szerint HSACD 32501-, jelenleg 14 CD jelent meg, köztük két dupla CD, nem a végleges számsorrendben). Az előadóművészettel való kapcsolat példaként kiemelendő a Szombathelyi Nemzetközi Bartók Szeminárium és Fesztivállal való együttműködés.

⁴⁴ Lampert Vera, *Népzene Bartók műveiben: A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke. Magyar, szlovák, román, rutén, szerb és arab népdalok és táncok*, 2. javított és bővített kiadás, szerk. Lampert Vera és Vikárius László (Budapest: Hagyományok Háza, Helikon Kiadó, Néprajzi Múzeum, Zenetudományi Intézet, 2005), CD-melléklettel; revideált, bővített angol változata: *Folk Music in Bartók's Compositions: A Source Catalog. Arab, Hungarian, Romanian, Ruthenian, Serbian, and Slovak Melodies* (Hungarian Heritage House, Helikon Kiadó, Museum of Ethnography, Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, 2008).

⁴⁵ *Bartók and Arab Folk Music / Bartók és az arab népzene*. CD-ROM, szerk.: Kárpáti János, Pávai István, Vikárius László (Budapest: Magyar UNESCO Bizottság, Európai Folklór Intézet, MTA Zenetudományi Intézet, 2006).

A magyarországi hagyaték eredeti anyagának legértékesebb részét – a zenei kéziratokat, beleértve a népzenei gyűjtés és tudományos feldolgozás dokumentumait, valamint az írások és részben levelek kéziratait – mikrofilmre vették, majd ezekről munkakópiaként használható nagytáskát készítettek.⁴⁶ Az utolsó évtizedben a digitális gyűjtemények létrehozása áll a középpontban. Folyamatosan készül a zenei kéziratok digitalizálása áttekinthető rendben, melyben a különböző gyűjteményekben található, de összetartozó források egymás mellé kerülhetnek. Az eredeti kéziratok mellett – a kutatás, de az archiválás szempontjából is – ismét fontosnak bizonyul a források valamennyi rendelkezésre álló másolata. Ezeket is érdemes digitálisan feldolgozni, noha a gyűjtemény őreinek elsődleges felelőssége a csak itt hozzáférhető eredeti források megőrkítése. A források értékelésében, így a másolatok „földrészkeletkezésében” ismét döntő tényezőnek tekinthető a kutatói tapasztalaton, anyagismereten alapuló tudományos szempont.

Külön vállalkozásként került sor az Archívum gyűjteményében található sok száz műsorlap és műsorfűzet digitalizálására, majd pedig az itt digitalizált képek egyesítésére a Vásárhelyi Gábor saját gyűjteményében található, digitális másolatban általa rendelkezésünkre bocsátott műsorlapokkal. A koncertműsorok hagyományos katalógusai mellett Demény János alapvető fogadtatástörténeti dokumentációjának korábbi jegyzékszerű,⁴⁷ illetve újabb excel-táblázatban kezelt mutatói segítenek e fontos forrástípusban történő tájékozódásban.⁴⁸

Az Archívum anyagára épülő publikációk és kutatási programok érzékeltetik, hogy a Bartók Archívum kezdettől kettős feladatot vállal: egymással elválaszthatatlanul összekapcsolva végzi a gyűjteménygondozás és a kutatás feladatát. A kutatás igényei, a kutatás felismerései állandóan befolyásolják a gyűjteménygondozás munkáját. A kutatás éppúgy sürgetheti a források minél teljesebb digitalizálását, mint a konzerválási igény. A digitális megőrkítés a felbecsülhetetlen értékű, pótolhatatlan dokumentumok megőrzését és kémelését is hatékonyan szolgálja amellet, hogy könnyű kezelést és hozzáférhetőséget biztosít. A különféle nyilvántartások, jegyzékek, katalógusok és adatbázisok sem tervezhető kutatói szempontok nélkül, sőt az ilyen különleges gyűjtemény anyagának gyarapítását sem mindig a gyűjteményi, hanem a kutatói szükséglet irányítja.

Gyűjteménygondozás és kutatás ilyen szoros, egymást feltételező összetartozására a – közreadóként amúgy mindennapi kenyerünknek számító – filológiából

⁴⁶ A nagytáskában hozzáférhető dokumentumok között a „Nyilvántartás a Bartók dokumentumok fotoanyagáról” című nyilvántartási könyv igazít el.

⁴⁷ Jó példa az Archívumi kutatómunka támogatására elkészítettet, gerincén „Demény: Bartók-dokumentumok I–II–III–IV névmutató” feliratú könyvméretű gépirásos index, mely Demény Jánosnak a *Zenetudományi Tanulmányok* II., III., VII. és IX. kötetében megjelent alapvető dokumentumgyűjteményéhez összefoglaló jelleggel pótolja az eredeti kiadványból hiányzó névmutatót. Több hasonló jegyzék (például levélközreadásokhoz) készült az Archívumban belső használatra.

⁴⁸ Eredetileg Kiss Gábor saját fejlesztésű adatbázisa szolgált a Demény-dokumentáció adatainak feldolgozására. Az adatbázis tartalmát jelenleg excel-táblában tudjuk a legkönnyebben kezelni.

kínálkozhat ide illő metafora. Fehér M. István egy szövegkritikai tanulmányában abból a „hagyományos (pozitivist) felfogás”-ból indul ki, mely szerint „a humán-tudományi munka sorrendje két egymásra épülő lépésben artikulálódik. Első lépésben megállapítjuk a szöveget [...] Második lépésben következik az interpretáció [...]”⁴⁹ A tanulmány azonban éppen azt hangsúlyozza, hogy „a sajtó alá rendezés filológiai munkája, a szövegmegállapítás nem laboratóriumi körülmények között, mintegy interpretációmentes térben zajlik”.⁵⁰ E példát metaforaként alkalmazva az archiválás és kutatás dichotómiájára azt vélhetnénk, hogy első lépésben ki kell alakítani a gyűjtemény rendjét, második lépésben következik a kutatás. Csakhogy itt is érvényes, hogy az archiválás, a gyűjteményrendezés nem kutatásmentes térben zajlik. A Bartók Archívum alapításánál mindenesetre világos volt a cél, hogy az anyag megismerése, feltárása, rendezése és hozzáférhetővé tétele egymással szorosan összefonódjék. E gyűjtemény és kutatóhely őrei – a nemzetközi zeneélet folyamatos figyelmétől övezve – mindig is ennek szellemében gondozták és kamatoztatták e becses gyűjteményt.

⁴⁹ Fehér M. István, „Szövegkritika, kiadástörténet, interpretáció. A történeti-kritikai és az életmű-kiadások filológiai-hermeneutikai problémái” (I.), *Világosság* (2009 nyár), 3–32 (ide 3).

⁵⁰ Uo., 6.

LÁSZLÓ VIKÁRIUS

The Archivist and the Scholar in the Budapest Bartók Archives

The Budapest Bartók Archives of the Hungarian Academy of Sciences, founded in 1961, keeps a significant part of Béla Bartók's Hungarian estate, deposited by the composer's eldest son, Béla, Jr., now in the possession of his legal successor, Mr. Gábor Vásárhelyi. For a period of time, the Budapest collection had a counterpart, the New York Béla Bartók Archives whose holdings are now in the possession of Bartók's younger son, Peter, and is presently on deposit at the Basel Paul Sacher Foundation. Figure 1 shows the present division of original sources in the main collections of Bartókiana. Thanks to the generous donation by Peter Bartók of high-quality copies of manuscripts in the American estate and further donations and collecting, practically the entire source material can be studied in the premises of the Budapest Archives. The article briefly sketches the history of these two central Bartók institutions while giving an introduction to the complex source material kept in the Budapest collection, including compositional autographs, documents of Bartók's intensive research into, and extensive editions of, folk music, letters, and part of his library of books and music, as well as various further documents. Apart from basic published handbooks by Denijs Dille, András Szöllősy, János Demény, László Somfai, Tibor Tallián and Vera Lampert, several scholarly devices are mentioned that are only known to those on the staff of the Archives. The article is actually intended to provide an insider's look into the sources and the scholarly apparatus (catalogues, lists, excel tables or data files, digitization projects, etc.) by which researchers can find their way in the maze of such an intricate and varied material representing the life and work of a single person considered to be of great interest in the history of art and scholarship. The illustrations (the composer's unpublished performance instructions for the Violin Concerto, op. post.; an invoice showing the composers purchases of books and music in 1908/09, a page from a folk song collecting music book, testifying the discovery of the significance of the pentatonic scale in Hungarian folk music; and a page filled with notes concerning Bartók's monograph of Romanian folk music from Maramureş written on a letter fragment) show the complexity of some of the documents in the collection. As special examples of archival systematization, the ordering, cataloguing, and edition of letters and writings are discussed. For a relatively small collection of "personal" character, it is vital that the material has been entrusted to the care of scholars. While it is sometimes difficult to harmonize scholarly interest with that of the archivist's, the article argues that it is exactly this "symbiosis" of the two functions that makes both tasks of organizing and evaluation sensible. The work of the archivist and the scholar mutually help and inspire each other.